

Inhoud

1 De man is uit de mode	11
Vrouwen en kinderen eerst	11
Twee kanten van mannelijkheid	14
2 Mannenvriendschap	24
Voetbal	24
Facebookvrienden	31
Competitieve kameraadschap	34
Delinquente genootschappen	39
Het studentencorps	45
3 Wat vrouwen van mannen kunnen leren en omgekeerd	51
Bokito voor vrouwen	51
Gewoon terugintimideren	56
Stap naar voren	62
Vrouwelijke vaardigheden	65
Mannen die het niet redden	68
4 De kater van #MeToo	73
De hashtag	73
De kater van #MeToo	78
Zware bewijslast	83
Kindermisbruik	87
Ontslag zonder onderzoek	94
Mislukt experiment met anonieme aanklachten	97
Juridisering	101

De vrouw als dader	103
Preventie	107
5 Het temmen van de man	113
Elkaar wiegen bij de tamtam	113
Ontgroening	122
Padvindders	124
Seksuele voorlichting	128
6 Is mannelijkheid aanleg of aangeleerd?	139
De richtingenstrijd	139
Poppen voor jongens	142
Iedereen zegt nu gender	147
Genderneutraal	153
Huilen	157
Eervolle tranen	161
Bij grotere vrijheid meer verschil	164
Ockhams scheermes	168
7 Waarom jongens het slechter doen in onderwijs	170
Schoolverlaters	170
Waarom kunnen jongens minder meekomen?	174
Discipline	175
Deze jongens doen het beter	183
Stel een doel	189
8 Vaders: heel aanwezig of juist afwezig	201
Papadagen en tweecarrièrekoppels	201
Weinig deeltijd voor mannen	213
Afwezige vaders	221
De bonusfamilie	229
Minder laagopgeleide vaders	233

9 Mannenwerk	237
De vuilnisman	237
Groei en krimp van mannenbanen	244
Landbouw: minder mannen nodig	253
Mannenpraat	260
Positieve discriminatie	263
10 Mannelijke ideologie	270
Deeltijdoutlaws	270
De Machofabriek	273
Modes van mannelijkheid	275
Ressentiment	279
11 Het nut van de man	285
Genieën versus windhappers	285
Emancipatiesucces	291
Nawoord	297
Noten	299
Bibliografie	304

De man is uit de mode

Vrouwen en kinderen eerst

De Italiaan Francesco Schettino, telg uit een Siciliaans zeemansgeslacht, was de gesoigneerde held op het dagelijkse diner in het varende cruisepaleis Costa Concordia. Passagiers vochten om een plaats aan zijn tafel. Vrouwen lieten zich graag met hem fotograferen.

Hij was de man.

Op vrijdag 13 januari 2012 maakte een rots onder water een einde aan zijn glorie. Hij voer te dicht langs de kust van het Italiaanse eiland Giglio want hij wilde familie van een bemanningslid groeten. Er stond een Moldavische vriendin van hem op de brug, op wie hij indruk zou willen maken. Zijn bril had hij in zijn hut laten liggen, zodat hij de navigatieapparatuur niet goed kon aflezen. Het schip liep op een klip, kapseisde en 32 passagiers en bemanningsleden verdronken.

Schettino maakte zich uit de voeten toen de reddingsoperatie nog in volle gang was. Later zei hij tegen Justitie dat hij ‘in een reddingsboot was gevallen’. Toen de kustwacht hem daar had gezien, beval die hem herhaaldelijk om terug te keren naar het schip. Op het laatst werd hij uitgescholden: ‘Vada a bordo, cazzo.’ ‘Ga aan boord, pik’ in het Nederlands. Hij weigerde.

Schettino werd een dankbare zondebok voor de scheepvaartmaatschappij Costa Cruises. Ook deze wilde graag dat hij dicht langs eilanden voer voor het uitzicht van de passagiers. Door uitstelgedrag en slechte coördinatie van Costa vanuit de wal was de

reddingsoperatie te laat op gang gekomen. Maar de kapitein had het schip veel te vroeg verlaten en dat was onvergeeflijk. Al met al kreeg hij 18 jaar gevangenisstraf.

Op hetzelfde cruiseschip zat ook een Franse luchtmachtpiloot in ruste, de 71-jarige Francis Servel met zijn tien jaar jongere vrouw. Zij hadden rustig afgewacht. Er waren te weinig zwemvesten en in de chaos en het paniekerige gedrang lieten ze iedereen voorgaan op de reddingsboten. Door de scheefstand van het schip konden niet alle boten worden gelanceerd. Er waren ook te weinig zwemvesten. Daarom pakte Servel er maar één. Die gaf hij aan zijn vrouw. Uiteindelijk besloot hij dat er niets anders op zat dan om zonder zwemvest te gaan zwemmen. Hij sprong in het koude water en riep zijn vrouw om hem te volgen. 'Jij gaat het wel redden,' zei hij.

Dat was het laatste wat zij van hem had gezien.

Schettino en Servel vertegenwoordigen twee varianten op mannelijkheid. De een gebruikte zijn macht als kapitein om zelf te overleven en nam voorrang in de reddingsboot. De ander gaf medeopvarenden en zijn vrouw voorrang. Dat kostte hem zijn leven.

Wat Servel deed, voorrang geven aan vrouwen en kinderen, was ouderwets. Ridderlijkheid, alle bagage dragen, de deur openhouden voor vrouwen heet nu 'welwillend seksisme'. Volgens psychologisch onderzoek is voorrang geven of gebruikmaken van grotere lichaamskracht verbonden met het seksistisch op een voetstuk plaatsen van de vrouw. Servels risicobereidheid heette ooit onverschrokkenheid, maar behoort volgens de laatste richtlijnen van de Amerikaanse Vereniging van Psychologen APA tot verderfelijke 'traditionele mannelijke ideologie' en daar kan weinig goeds van komen.

Welnu, van zo'n welwillend-seksistische houding hadden de meeste andere mannen op de Costa Concordia geen last. Onder

de 32 overledenen waren de vrouwen in de meerderheid, 17 in totaal. De redding was een chaos. Grote mannen gebruikten hun kracht om zich naar voren te werken naar de schaarse reddingsboten.

Wat een verschil met de passagiers van de Titanic, die in 1912 ten onder ging. Van de vrouwelijke opvarenden overleefde driekwart en van de mannen slechts één vijfde. Mannen bleven vrijwillig achter of werden tegengehouden bij de reddingsboten. Geslacht ging ook voor sociale klasse. Mannen uit de eerste klas lieten ook vrouwen uit de tweede klas voorgaan, vaak vrijwillig. Door deze ridderlijkheid voeren reddingsboten deels onbezet weg. De mannen hadden de vrouwen zo hoog op een voetstuk gezet, dat ze eraan waren overleden.

De vuistregel 'vrouwen en kinderen eerst', die pas in de negentiende eeuw is ontstaan, leidde toen al tot protesten van feministische auteurs. Die zagen het overleven van een scheepsramp als een nadeel: waarom vrouwen extra opzadelen met nagedachtenis en rouw? De vrouwen die zelf in de reddingsboten waren gestapt, waren het daar duidelijk niet mee eens. Zij vonden hun vege lijf belangrijker dan de rouw achteraf over een overleden echtgenoot.

De redding van de Titanic verliep volgens vaste regels. Die waren afwezig bij de Costa Concordia. Die regels zijn wat postmodernistische denkers een constructie noemen, iets wat mensen zelf hebben bedacht. Constructies behoren tot de cultuur, aangeleerde gedragspatronen. Mensen kunnen niet zonder ordening, anders krijg je chaos, zoals bij de redding van de Costa Concordia.

De harde biologie geeft mannen voorrang omdat ze meer kracht hebben om anderen weg te duwen. Dankzij beschaving gold in de Titanic niet het recht van de sterkste.

Er is altijd een evolutionair argument geweest voor voorrang

van vrouwen en kinderen. Voor het behoud van de soort zijn zij belangrijker dan volwassen mannen. Theoretisch kan één overlevende man honderden kinderen krijgen. Voor een vrouw is vijf al veel. Gedurende de hele geschiedenis van de mensheid heeft de cultuur de mannen als vervangbaar en onontbeerlijk gezien. Ook als veel mannen in de strijd waren gestorven, was met het overblijvende deel een babyboom mogelijk om de uitgedunde bevolking weer aan te vullen. Nu het aantal mensen op de wereld in te hoog tempo groeit, heeft het belang van vrouwen voor de voortplanting aan gewicht ingeboet.

Als er regels waren voor een noodsituatie waarin snel moet worden beslist, hoe zouden die nu moeten zijn? Over 'kinderen eerst' zou weinig discussie zijn. Maar wie daarna? De moeder of de vader? Met 'moeders eerst' zou je vroeger meer kans hebben gehad dat je de eerst verantwoordelijke voor het kind zou redden. Dat gaat nu minder vaak op. Wat zou het kind zeggen? Maar daar kun je het niet aan voorleggen. Er is te veel haast voor onduidelijkheid. Iemand moet zich opofferen.

Twee kanten van mannelijkheid

Als militair was Servel geschoold in het accepteren van zijn sterfelijkheid en vervangbaarheid. Hij had ook een ander typisch mannelijk trekje: hij overschatte zichzelf. Hij dacht dat hij die 500 meter naar de kant wel zonder zwemvest zou kunnen overbruggen. In zeewater van 13 graden krijg je al gauw spierkramp, die je belet om verder te zwemmen. Servels overmoed en offervaardigheid hebben een ander het leven gered en waarschijnlijk wel meer doordat hij de chaos en paniek beperkte. Zo hebben in de geschiedenis vele mannen hun levens geofferd voor de gemeenschap. Niet alleen door te vechten in een oorlog maar ook

door andere gevaarlijke taken die ze op zich namen, op zee, in het gebergte of in het moeras. Is die ongelijkheid alleen samen te vatten in de term ‘patriarchaat’ die uitgaat van onderdrukking van vrouwen door mannen?

In dit boek wil ik de twee kanten van mannen en mannelijkheid onderzoeken. Wat is mannelijkheid? Is het de showman of de verdrongen redder? Het gaat niet om absolute verschillen met vrouwen. Ik wil me ook niet bezighouden met eeuwige essenties. Mannen en vrouwen overlappen elkaar grotendeels. Mannen kunnen zich vrouwelijk gedragen en omgekeerd. Het gaat me om eigenschappen die mannen gemiddeld vaker bezitten dan vrouwen. Volgens de statistieken van nu, want eigenschappen veranderen naar tijd en omstandigheden.

Er is al veel aandacht voor de schadelijke kanten van mannelijkheid en voor hun oververtegenwoordiging in misdaad, seksueel misbruik en geweld. Staan daar ook voordelen tegenover en wat zijn die dan? Kortom, heeft mannelijkheid nut? Maakt het verschil in hoeverre mannelijkheid biologisch is dan wel aangeleerd? Verdwijnt het onderscheid tussen mannen en vrouwen of blijven er verschillen over?

Afgelopen eeuw zijn in vier feministische golven vrouwen juridisch en maatschappelijk meer gelijk geworden aan mannen. Toen ik geboren werd, was de eerste golf van het feminisme van actief en passief kiesrecht voor vrouwen al ruim voorbij. Gedurende mijn leven hebben vrouwen hun succesvolle mars door de instituties vervolgd. Toen mijn moeder trouwde, was ze verplicht tot ontslag als sociaal werkster in het Brabantse stadje Oirschot. Tot 1956 waren getrouwde vrouwen in Nederland handelingsonbekwaam: ze moesten de financiën aan hun man overlaten. Mijn moeder werd huisvrouw met vijf kinderen en onbezoldigde vrijwilligersfuncties in het sociale werk. Mijn drie zussen werden in het indertijd zwaar katholieke Maastricht traditioneel opgevoed.

Ze hadden evenveel recht op een goede opleiding als jongens, maar mijn moeder hoopte voor hen op een goede partij die de kost kon verdienen. Toch werden ze fulltime werkende moeders en twee van hen waren lange tijd zelf kostwinner. Hun levens werden niet bepaald door het traditionele rollenpatroon. Mijn ouders hebben dat snel geaccepteerd.

Deze veranderingen, ook bij anderen, leverden mij regelmatig journalistieke onderwerpen op. Over de vrouw, maar ook over de man. In dit boek moest vrijwel alles overnieuw. In twee hoofdstukken zijn herschreven fragmenten van oude journalistieke stukken opgenomen voor *NRC* en voor het vroegere weekblad *Haagse Post*. Ervaringen die passen in het historische beeld.

Uiteraard was er nooit één soort mannelijkheid, waar iedereen zich aan moet conformeren. Zelf heb ik als jongetje met een houten zwaardje en pistooltje rondgerend, weleens gevochten op straat maar ook – als mijn vrienden niet keken – met mijn zus en haar vriendinnen met poppen gespeeld. Sommige mannen voelen zich meer aan vrouwen verwant, of voelen zichzelf vrouw en willen zich soms zelfs medisch laten transformeren tot vrouw. Daar moet iedereen vrij in zijn. Dat neemt niet weg dat er significante statistische verschillen blijven tussen mannen en vrouwen in gedrag en voorkeuren. In sommige, bijvoorbeeld studiekeuze of het nemen van risico's, zijn die verschillen zelfs groter geworden. Over dergelijke verschillen gaat dit boek.

Lange tijd dacht ik dat Nederland op het gebied van vrouwenemancipatie het vooruitstrevendste land ter wereld was. De retoriek en de ludieke acties waren ernaar. Nederlandse vrouwen gedroegen zich vrij en feminisme was in de mode. Nederland was klein maar diende als voorbeeld voor de wereld, een gidsland. Dat dit hoofdzakelijk politieke retoriek was, viel mij het eerst op toen ik voor een jaar een studiebeurs aan een filiaal van de Johns Hopkins-universiteit in Bologna had gekregen. Daar

hadden vrouwen evenveel inbreng als mannen. Tijdens mijn rechtenstudie in Groningen was ik gewend dat getalenteerde vrouwelijke medestudenten nooit vragen stelden of opmerkingen maakten tijdens college. Ze hielden hun superieure kennis voor zich.

Wij in Europa golden als achtergebleven gebied, zeker de mannen, vonden Amerikaanse medestudenten. Zij hadden het soms lachend over *European male chauvinists* of zelfs *European male chauvinist pigs* die nog niet verlicht zouden zijn. Mannen die vinden dat zij de baas zijn met een vrouw als decoratie. De Amerikaanse vrouwen waren teleurgesteld in hun verwachtingen. Dat charmante Europese vriendje bleek vaak minder verfijnd dan de Amerikaanse vrouwen verwachtten. Ook de seks viel tegen.

In de jaren zeventig rolde nog steeds de tweede feministische golf en de seksuele revolutie door Nederland. De pil maakte seks minder riskant. Abortus was nog geen vanzelfsprekend recht van de vrouw. In Nederland moest een arts of een commissie daarover meebeslissen. 'Dolle mina's' demonstreerden met de slogan 'Baas in eigen Buik'. Pas in 1984 werd na een halfslachtige gedoogpraktijk van jaren een Wet afbreking zwangerschap van kracht.

In Amerika bestond sinds 1973 een grondwettelijk recht op abortus op grond van een uitspraak van het Hoogerechtshof. Daar was de derde feministische golf al aan de gang, met een einde aan het standaardhuisvrouwschap. In Nederland, waar het minder gewoon was dat vrouwen een baan hadden, gebeurde dat tien jaar later, in het yuppietijdperk, toen het beleggen in aandelen populair werd. Het beroemde essay 'Het onbehagen bij de vrouw' van Joke Smit liep daar in 1967 al op vooruit. De massale toetreding van vrouwen tot de arbeidsmarkt kwam substantieel later dan de macht over de eigen buik. In deze golf past de vaak herhaalde aanklacht van columniste Heleen Mees tegen 'deeltijdfeminisme'.